

Modelová sídliště

Ing. arch. Adam Guzdek
školitel: doc. Ing. arch. Iva Poslušná, Ph.D.
Ústav navrhování 1, FA VUT v Brně

Příkladová sídliště v Ostravě-Porubě, v Brně-Lesné a v Bratislavě Devínské Nové Vsi, která představují obytné soubory stavěné od 60. do 80. let. 20. století v Československu, se stala předmětem zájmu. Pětidenní mezinárodní workshop o udržitelnosti těchto modelových sídlišť zkoumal možnosti aplikace principů návrhu obytného prostředí v souladu s požadavky udržitelnosti a současným trendem bydlení ve třech modelových sídlištích. Studenti měli za úkol se zabývat porovnáním původního projektu s realizací, analyzovat současný stav a zabývat se potenciálem budoucího vývoje.

Klíčová slova: workshop, sídliště, Brno-Lesná, Ostrava-Poruba, Bratislava Devínska Nová Ves

The five-day international workshop about sustainable of model housing estates examined the possibility of application design principles of the living environment in accordance with the requirements of sustainability and the current trend of housing estates in the three models. Exemplary housing estate in Ostrava-Poruba, Brno-Lesna and Bratislava Devinska Nova Ves represent residential complexes built by the 60th to 80 years of 20th century in Czechoslovakia. Students were asked to engage the original project in comparison with realized project, analyze the current situation and deal with potential future development.

Keywords: workshop, housing estate, Brno-Lesna, Ostrava-Poruba, Bratislava Devinska Nova Ves

1 Workshop

K účasti na workshopu, který pořádal Ústav navrhování 1 FA VUT v Brně, byli pozváni zástupci ze škol architektury v Ostravě a v Bratislavě. Jednotliví lektori měli za úkol vybrat ve svém okolí vhodné modelové sídliště, které by bylo možné srovnat s brněnským sídlištěm Lesná. Workshop se konal souběžně ve třech městech. Pouze zahájení a závěrečné vyhodnocení se konalo v Brně.

Pětidenní mezinárodní workshop o udržitelnosti modelových sídlišť zkoumal možnosti aplikace principů návrhu obytného prostředí v souladu s požadavky udržitelnosti a současným trendem bydlení ve třech modelových sídlištích. Modelová

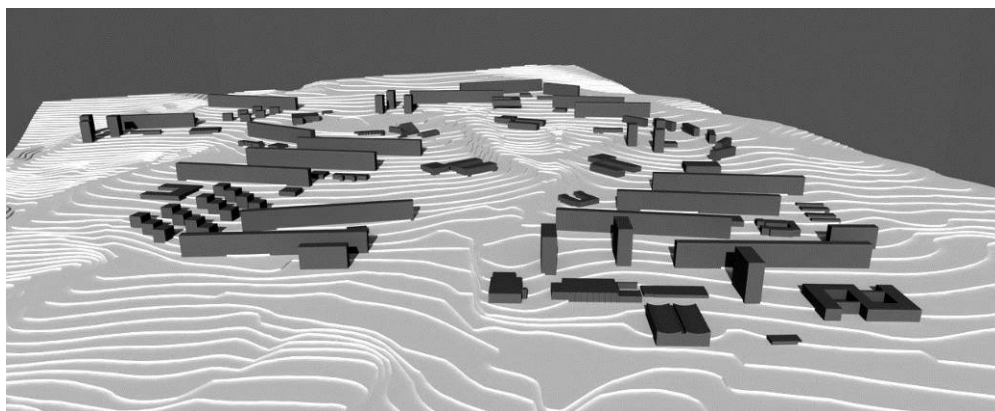
sídlíště v Ostravě-Porubě, v Brně-Lesnė a v Bratislavě Devínské Nové Vsi představují obytné soubory stavěné od 60. do 80. let. 20. století v Československu. Tři skupiny po šesti studentech z různých škol se zabývali porovnáním původního projektu s realizací, průzkumem lokality, funkční a dopravní analýzou a vytipováním problémových bodů analyzovali současný stav a funkčním řešením problémových míst nastínili potenciál budoucího vývoje modelového sídlíště.

Tři dny společné práce byly naplněny přednáškami přizvaných expertů, projektantů a starostů městských částí, ale především samostatnou prací jednotlivých skupin. Studenti měli k dispozici mapové podklady modelového sídlíště, kreslící potřeby a papíry na modely atd. Na závěrečném setkání v Brně představili výsledky své práce na třech panelech B1 a společně diskutovali s lektory a ostatními studenty o problémech sídlíšť, možnosti naplnění principů trvalé udržitelnosti konkrétního panelového sídlíště.

2 Brno-Lesnė

Jedná se o nejstarší ze tří vybraných sídlíšť. Koncepce obytného souboru vznikla na konci 50. let, kdy bylo rozhodnuto o výstavbě do té doby největšího sídlíštního celku pro 20 tisíc obyvatel. Vybrané místo – jižní svah na sever od Brna s Čertovou roklí umožnilo využít koncepce zahradního města. Čertova rokle se stala rekreační zónou, v jejíž blízkosti byly vystavěny mateřské a základní školy.

Urbanistický koncept okružní třídy, hojně využíván i v pozdějších sídlíštích, umožnil bezkolizní pohyb pěších s automobilovou dopravou uvnitř sídlíště. Autobusová okružní obslužnost byla v 70. letech doplněna o tramvajovou smyčku ve spodní části Čertovy rokle. Sídlíště Lesnė je typické zejména malým počtem dlouhých devítipodlažních deskových domů doplněných třemi trojicemi třináctipodlažních výškových domů a kobercovou zástavbou čtyřpodlažních domů. Toto uspořádání umožnilo ušetřit velké zelené plochy mezi domy. Domy si navzájem nestíní a Lesnė je skutečným sídlíštěm v zeleni.

1. model sídlíště Lesnė s Čertovou roklí uprostřed (zdroj: výstup z workshopu)

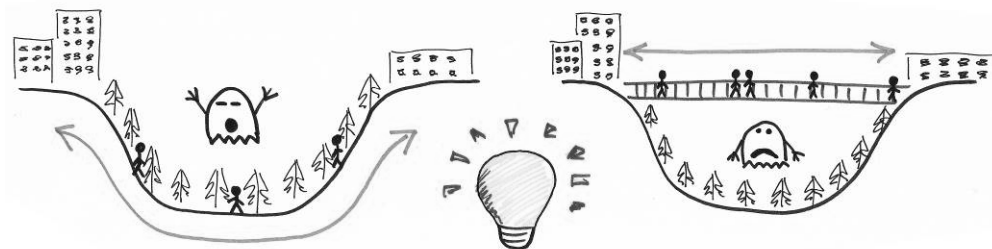
Výstavba sídliště probíhala progresivní proudovou metodou a ještě před samotnou výstavbou obytných domů bylo území zasítováno a byly vystavěny komunikace. Vzrostlá zeleň byla v sídlišti vysázena ještě před příchodem prvních obyvatel, což se už nikdy v budoucnu při realizacích podobně velkých obytných souborů nepovedlo.

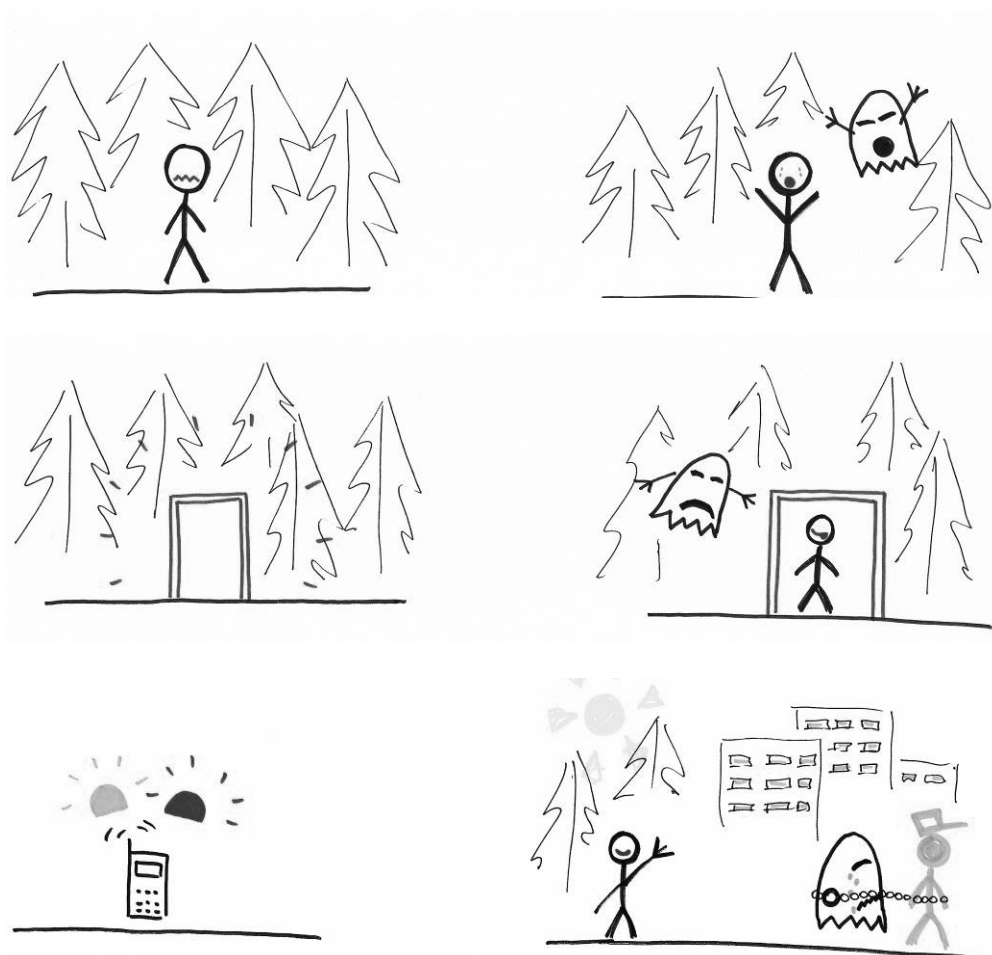
2. porovnání podoby stejného domu v 60. letech a dnes (zdroj: výstup z workshopu)

Při porovnání projektu s realizací studenti zjistili, že některé objekty nebyly vůbec realizovány. Na svahu Čertové rokle chybí například čtvrtá základní škola. Další objekty byly postaveny zcela mimo projekt v pozdějších letech. Po společenských událostech v roce 1989 byly dvě ze čtyř obchodních okrskových středisek přestavěny na bytové domy. Rovněž byly volné plochy doplňovány o drobnější výstavbu. Největší újmu utrpěla však samotná architektura sídliště. Původní horizontální linie, na kterých si zakládali autoři Lesné, byly nahrazeny vertikálními prvky loggií, které začaly narušovat koncepci dlouhých deskových panelových domů. Humanizaci sídliště ve formě zateplování se vytratila střídá barevnosti. Studenti vytvořili fotografie z podobných míst, ze kterých byly fotografovány původní snímky. Rovněž vytvořili 3D model, na kterém demonstrovali nevhodné nástavby z konce 90. let.

Dále analyzovali současný stav života na Lesné a byli překvapení, kolik možností pro různé věkové skupiny sídliště Lesná nabízí – hřiště, prolézačky, lanové centrum, naučnou stezku nebo jiná volná prostranství pro sport. Všechny možnosti vyjádřili v komiksu s názvem „Život na Lesné“. Přestože na jednu stranu byli uchváteni volným prostranstvím a možnostmi, jež nabízí, byli si vědomi jistých problémů. Čertova rokle a volné travnaté plochy se ve večerních a nočních hodinách mění ve spoře osvětlené místo – ideální pro kriminální činnost. Navrhli proto přemostění Čertovy rokle v kritických místech a vymysleli systém záchytných bodů – Majáků – drobných staveb poslední záchrany s možností přivolání policie.

3. návrh přemostění Čertovy rokle (zdroj: výstup z workshopu)

4. návrh záchytných bodů poslední záchrany, tzv. „Majáků“ (zdroj: výstup z workshopu)

3 Ostrava-Poruba

Druhým modelovým příkladem je část obytného souboru Poruba-Sever, který vznikl v 70. letech severně od původní Nové Ostravy z 50. let (dnešní Poruby). V současné době zde bydlí téměř čtvrtina obyvatel Ostravy. Má pověst zeleného města a s porovnáním s průmyslovou Ostravou je to město klidného bydlení s dostatečným občanským vybavením pro všechny věkové kategorie.

Urbanistickým konceptem je velmi podobná brněnské Lesné. Dvě tangenciální hlavní silnice vymezují plochu, ve které soubor vznikl také kolem zelené rokle. V případě porubského příkladu se však jedná o rokli širokou a mělkou, takže nedosahuje takové malebnosti jako Čertova rokle v Brně. Obytná zástavba je složena z výškových bodových a deskových domů. Ty jsou na rozdíl od Lesné různě dlouhé a některé zalomené do tzv. hokejek. Kolem rokle se v převážné míře nachází mateřské i základní školy, ovšem jejich rozmístění v rámci souboru je zcela volné. Mělká rokle dovoluje umístění dvou velkých hřišť přímo do centra sídliště.

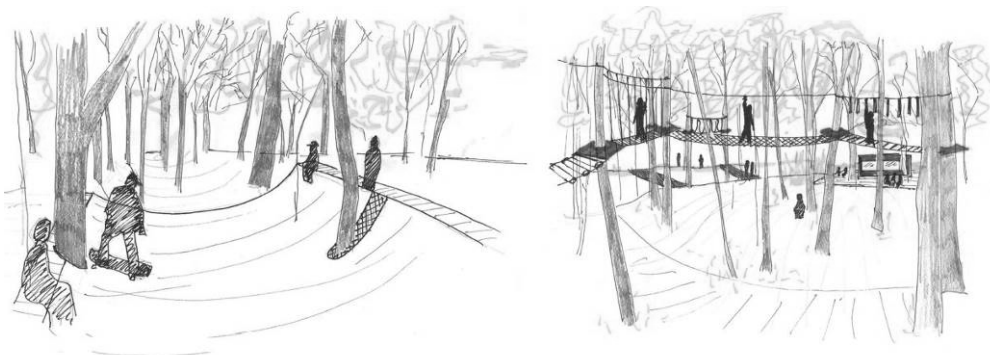

5. ostravské sídliště Poruba-Sever (zdroj: mapy.cz)

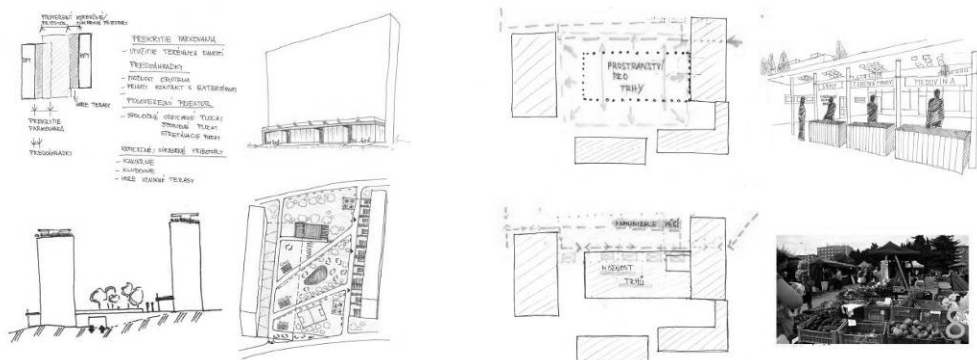
Prvním krokem, který studenti učinili, bylo definování kladů a záporů řešeného území. Toto zamýšlení jim dopomohlo k nalezení problémových faktorů daného sídliště a zároveň ukázalo možnosti zatraktivnění potenciálu prostředí. Stejně jako celé území Ostravy je i toto sídliště znehodnocováno nepříznivou kvalitou ovzduší. Velkou nevýhodu spatřovali v nerovnoměrném rozdělení občanské vybavenosti (obchody) převážně kolem třídy 17. listopadu. Dále nedostatek parkovacích stání, špatně udržované velké zelené plochy, nedostatek hracích míst pro děti, pěší stezky mimo zpevněné chodníky a nevhodná barevnost fasád. Za nespornou výhodu považovali zvolený urbanismus, který stejně jako v brněnské Lesné, vytváří centrální zónu klidu a odpočinku. Velký potenciál spatřovali v možném různorodém využití vnitrobloků. Dále mírně svažité terén mezi jednotlivými bloky, dopravní napojení, oslunění a bezkolizní velké hrací plochy pro děti v samotné rokli.

Ideové řešení studenti spatřovali v propojení zelené rokli s obchodní a občanskou vybaveností pomocí pěší zóny a vytvoření tak aktivní osy celého souboru. Problémem stále zůstává samotná třída 17. listopadu, která dělí obchodní zónu na dvě části. Proto studenti navrhují lávku, která by pěší osu propojila s OC Duha. Pomyslnou osu v rokli ukončuje kulturní centrum se skateparkem a lanovou tarzanií.

Velkou pozornost studenti věnovali samotným obytným blokům. Uvědomují si, že trendová humanizace ve formě barevných zateplených fasád sídliště jako celku neprospívá. Původní sídliště Poruba-Sever bylo ze světle šedých panelů. Nyní se z něj stává chaos barevných variací. Členění humanizovaných fasád nerespektuje původní spáry jednotlivých panelů ani tektoniku celých sekcí či bloků. Proto navrhují určitou formu ochrany (regulační plán), který by definoval vhodnou barevnost betonového povrchu. Inspiraci hledají v severských zemích a zmiňují možnost například různých reliéfů ve štítových stěnách. Nedostatek parkovacích míst řeší na modelovém příkladu jednoho bloku využitím mírného svahu, na kterém vytvářejí novou platformu soukromých předzahrádek na jedné straně a poloveřejného prostranství s komerčním prostorem na straně druhé. V prostoru pod platformou vzniká kryté parkovací stání.

6. návrh skateparku a lanové tarzanie v rokli (zdroj: výstup z workshopu)

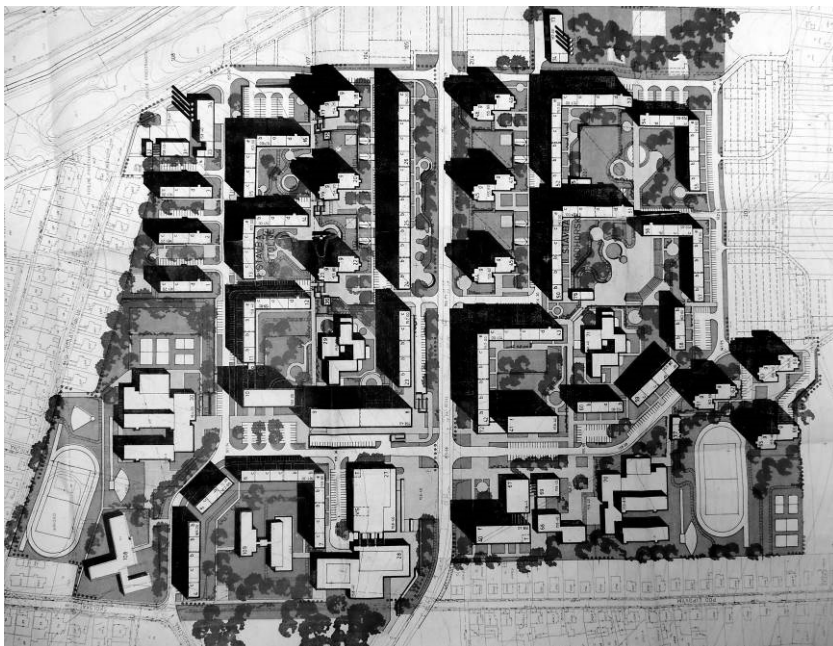

7. revitalizace a humanizace vnitrobloku a konverze občanské vybavenosti na tržiště
(zdroj: výstup z workshopu)

4 Bratislava Devínska Nová Ves

Devínska Nová Ves se nachází 15 km severozápadně od centra Bratislavy. Rozprostírá se na okraji Záhorskej nížiny a na úpatí Devínskej Kobyly. Západní hranici tvoří řeka Morava, která je zároveň přírodní hranicí mezi Slovenskem a Rakouskem. Devínska Nová Ves je významným železničním uzlem. Automobilová dostupnost sídliště je problematická, protože příjezdové cesty vedou úzkými průjezdy přes železniční koridor.

Zcela jiný přístup k návrhu obytného souboru je dán dvacetiletým odstupem od projektu nejstaršího z modelových sídlišť – Lesné. Pro sídliště 80. let je typická vysoká hustota zastavění. Devínska Nová Ves je smutným příkladem arogantního urbanismu, který nerespektuje původní venkovskou zástavbu. Dvanáctipodlažní domy, které v předchozích sídlištích byly použity pouze jako bodové akcenty, jsou na tomto modelu sídliště běžně pro všechny typy domů. Snaha o městský urbanismus ve formě polouzavřených bloků a vytvoření hlavní třídy je zmařena nevhodně zvoleným měřítkem. Prostory mezi domy jsou při výšce jednotlivých bloků z velké části ve stínu. Přestože dispozice bytů z 80. let jsou na mnohem vyšší úrovni, než například panelové domy na brněnské Lesné, je práce s architektonickým detailem podceněna a to i přesto, že bylo použito probarvených panelů. Stejně tak jako předcházející modelová sídliště nebyla zcela postavena dle původního projektu, tak i Devínska Nová Ves nebyla nikdy dokončena. Zcela chybí centrum obytného souboru s náměstím a občanskou vybaveností městského významu. Právě absencí tohoto centra se sídliště potýká s problémy městského torza.

8. Urbanistický návrh projektu (zdroj: podklady lektorů z FA STU)

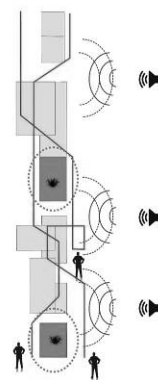
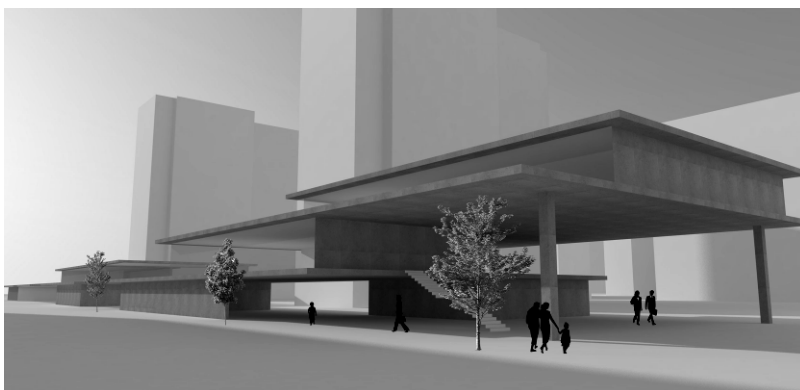
9. letecký pohled na sídliště (zdroj: podklady lektorů z FA STU)

10. hlavní třída – Eisnerova – stávající stav (zdroj: fotografie od studentů)

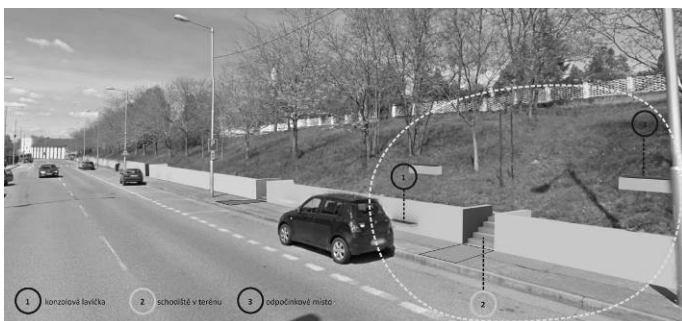
Studenti se v analytické části workshopu výhradně zaměřili na veřejný prostor. Jako velmi neutěšenou vnímali Eisnerovu ulici, nevyužitá plochy v centru kolem obchodního domu Terno a betonovou zeď pod hřbitovem. Jako ne zcela vhodné se jim zdálo řešení podjezdu pod železničním koridorem do samotného sídliště. V neposlední řadě se zabývali také stavem samotných vnitrobloků.

Vzhledem k aktuálnímu stavu Eisnerovy ulice navrhli řešení pro zlepšení estetického dojmu a funkčního využití navrhované struktury. Soubor objemů tvořící hlukovou bariéru hlavní ulice umožňuje využití nejrozličnějšími službami s množstvím teras a zelenými střechami. Objemy jsou jednoduché, bohatě prosklené s plochými střechami. Soubor působí homogenním dojmem a vyvolává pocit lehkosti, způsobený otevřeným parterem. Dle studentů tak vzniká přirozené spojení mezi otevřeným parterem objektů a městskou zelení. Nachází se zde místo pro odpočinek v parném letním odpoledni.

11. hlavní třída – Eisnerova – návrh (zdroj: výstup z workshopu)

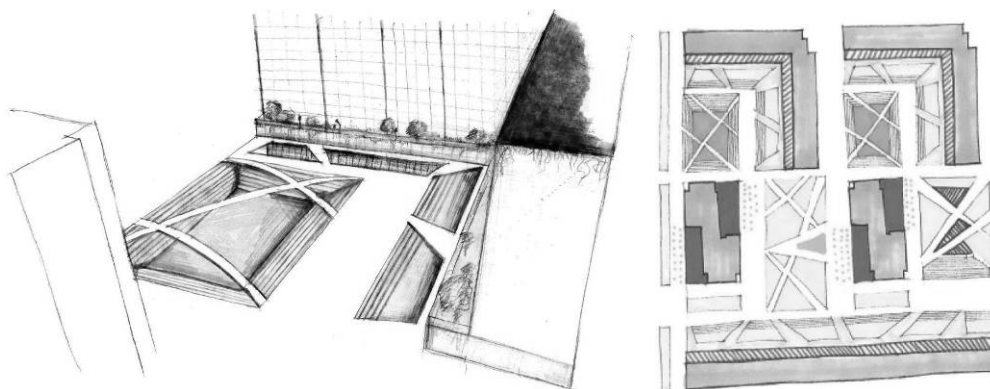
Další problém spatřují v opěrné betonové zdi podél hlavní ulice, která působí dojmem nekonečné liniové hranice mezi komunikací a svahem se vzrostlou zelení. Návrh spočívá v rozdělení zdi na menší celky, díky čemuž je možné vystoupat na pěší komunikaci podél plotu hřbitova.

12. revitalizace opěrné betonové zdi a vstupní brána na sídliště (zdroj: výstup z workshopu)

Železniční podjezd jako vstupní brána do Devínské Nové Vsi se stál předmětem návrhu, který se zaměřuje na lepší vizuální ztvárnění vstupu do řešené lokality. V návrhu studenti použili obalovou konstrukci, která je v podjezdu prostorově zalomena.

Vnitrobloky jsou v současné době nevyužité veřejné velkoplošné prostory, které jsou z velké části zatravněné. V návrhu se studenti snažili prostor rozdělit pomocí funkce a terénu. K bytovým domům přiřazovali občanskou vybavenost, která je v prvním nadzemním podlaží. Prostory určené pro obyvatele domů jsou situovány do podzemního podlaží. Ty jsou přístupné jak z interiéru bytových domů, tak i z exteriéru vyspádaným terasovitě pojatým terénem. Střechy parteru vybaveností jsou taktéž funkčně využité a jsou na nich předzahrádky jednotlivých bytů. Vnitrobloky tak dostanou nové zapuštěné různorodé prostory, které mají většinou sportovní, kulturní a relaxační funkci. V některých vnitroblocích jsou umístěny podzemní budovy kulturního charakteru s pochůzí zelenou střechou se světlíky.

13. návrh řešení vnitrobloků (zdroj: výstup z workshopu)

5 Závěr

Na modelových příkladech sídliště z Brna, Ostravy a Bratislavy můžeme sledovat vývoj urbanismu a architektury obytných souborů ve druhé polovině 20. století. Stále citelná péče o architektonický detail v 60. letech byla však ponížena o vývojové nepřiliš dokonalé konstrukční soustavy s malým rozponem. Oproti tomu vyspělý konstrukční systém v 80. letech nabízející rozmanitou škálu jednotlivých bytů zcela neuspěl ve veřejném prostoru. Urbanistické problémy sídlišť na přelomu 70. a 80. let byly dány zejména normalizační politikou výstavby bytů v tehdejší Československu.

Ve všech třech sídlištích studenti citelně vnímali problém tzv. humanizace sídlišť, spočívající v přebarvování a nerespektování původního členění skládačkových panelových domů. Sídliště, která v době své výstavby měla jednotný barevný charakter, se tak postupem času proměnila v nesmyslně barevný chaotický celek.